

УДК 339.92:330.8

Примљено:
28. март 2011.

Прихваћено:
25. мај 2011.

Прегледни рад

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

NATIONAL INTEREST

Година VII, vol. 10

Број 1/2011.

стр. 277-298

*Ивица Стојановић**

ГЛОБАЛИЗАЦИЈА – ОРВЕЛОВСКА ВИЗИЈА ЕКОНОМИЈЕ ВАВИЛОНА

Резиме

Економија као наука иде на једну страну а економска стварност, економска збиља, иде на другу страну. Две милијарде људи је гладно. Сваки четврти становник планете живи од једног долара дневно, а од глади умире сто хиљада људи дневно. Економија као наука тражи решење у формулама и математчко-статистичким моделима а економија стварности има безброј демографских и социјалних проблема који енормно расту. Стање природних ресурса, воде, кисеоника, загађивања и слично, крећу се ка ризику уништења човечанства и планете.

Под дејством противречних сила, букнули су национални, верски, културни и политички конфликти и ратови већином локалног карактера и ограниченог интезитета. Очекивања да ће крајем “хладног рата” наступити заокрет ка миру, разоружању и демократској интеграцији, нису се обистинила. Напротив, на делу је процес јачања тенденција ка ауторитарној „орвеловској“ светској држави.

Револуција модерности, односно револуција капитала са њеним светским (капиталистичким) системом представља највеће убрзање ритма историје у досадашњем људском искуству. То убрзање ритма историје под условима светског (капиталистичког) система траје већ 500 година.

* Факултет за пословне студије, Мегатренд универзитет, Београд

И стигло се до глобализације. Да ли је то крај, последњи циклус последње кризе?

Кључне речи: глобализација, технолошки тоталитаризам, транзиција, капитал

I

Економија Орвела

Шта је савремена економска мисао пред трновитим и крвавим ходом историје на путу до сопствене самосвести, данас, када се, овде и сада - на раскрсницама између старог и најновијег „новог светског поретка“, рата и мира, добра и зла, моралног и неморалног, између имати и бити - разбацују идеали, револуције и утопије, попут крхотина разбијеног стакла, по лединама бесконачног беспућа и незнања? Ништа друго до само урлик лепенског човека старог осам миленијума, пред несагледивошћу Васељене. Шта су економистички графикони, правне норме, политиколошке студије и сав остали арсенал оловне мисли пред ратном, националистичком и другим мржњама хомо профитикуса према човеку, до узалудна страст и узалудни вапај за неким другим, постапокалиптичним светом?

И ова епоха се цепа, као и она о којој је писао Берђајев у књизи „Смисао историје“. На измаку је и овај Шпенглеров циклус. На врху леденог брега, у светлости застрашујуће имагинације, када незнање до костију боли, када се у Долини светла гасе и завеса пада, „историја“ почиње. Почиње с ниским страстима и безумљем које куља из најдубљих мракова нововековне мисли, постајући метафизички усуд апсурдности.

У том усуду, и савремена економска мисао не схвата да свет јаве јесте свет појавности, али да „свет појавности није и свет стварности“, како пише Хегел. Савремена економска мисао је свет јаве, свет појавности, а економија Вавилона је свет стварности, глобализације, транзиције и најновијег „новог светског поретка“, надајмо се последњег „новог светског поретка“.

У дубини духовне историје, одакле куља стихија оловне повести, догађају се само две ствари: Јудина издаја и Христово распеће. Дакле, могуће је одредити се само за

један од ова два табора: за Христов или за Јудин. Савремена економска мисао определила се за Јудин.

Када, како и зашто је у дубинама историје духа, економска теорија уопште, а самим тим и савремена економска мисао, направила „првобитни“ грех и определила се за Јудин табор?

Економија Вавилона мрви све пред собом. Логика капитала и профита нема милости. Она је технолошки развој уздигла до неслућених висина, али не због добробити човечанства, већ похлепе и охолости човека, власника капитала, коме материјалних добара и сопствене сујете никад доста. Дајући душу капиталу, човек, као да не слутећи зло у себи, душу даде и технологији и затвори је у велику Вавилонску кулу која само што још Бога није дотакла. Спаса више нема. Велики брат-Капитал седи на врху вавилонске куле у Вашингтону и у Вол стриту, све види, све чује, све зна и све може.

Економија Вавилона свет убрзано претвара у једну велику фабрику у којој су односи уређени у складу са правилима најновијег „новог светског поретка“. Када би власник неке енглеске мануфактуре из XVII века могао из гроба да провире и погледа овај данашњи свет, брже би се вратио у гроб него што је из њега изашао. Зажалио би што се икада и родио. У њему би се срушио мит о Обећаној земљи, мит о сјају и раскоши Вавилона. Зажалио би што се није мануо изградње Вавилонске куле онда када је она први пут била срушена.

Данашњи човек креће даље у потрагу за Обећаном земљом. Последњи такав део планете, последњи део Вавилона јесте - Исток. Више се нема куд. Ускоро, цео свет ће постати једна велика фабрика.

Иронија историје Великог брата-Капитала састоји се у томе што је он поносан на ту фабрику, а у суштини она представља крај Историје. Историја је улетела у замку технолошког тоталитаризма. На жалост, алтернатива технолошком тоталитаризму не може да буде технолошка демократија. Алтернатива је заиста само крај Историје.

Људи, уместо да комуницирају међу собом и с природом, комуницирају с машинама, компјутером, роботом, телевизором итд. Уместо да воле свет око себе, да мисле о себи и свету, они трагају за компјутерским системима обдареним способношћу да размишљају, откривају значење, уче

на основу ранијег искуства и обављају друге задатке који се иначе доводе у везу с људском интелектом.

Будући да све мање мисли а све више обавља рутинске и механичке радње, човек и све мање сумња у поруке Великог брата-Капитала, које му он шаље кроз катодну цев. Да ли су оне лажне или истините, доносе срећу или несрећу, живот или смрт, није важно. Важно је да их народ плаћа и да доносе профит.

Велики брат-Капитал расте. Све је подређено њему, његовом профиту и новој технологији. Уметност, књижевност, наука, култура итд. добри су ако то потврди Велики брат. Дакле, Велики брат-Капитал и његова катодна цев са врха Вавилонске куле управљају светом. Човек је остао без душе, емоција и памети. Све је предао технологији и Великом брату-Капиталу. Све је спремно за „Drang nach Osten“. Обећана земља чека. Чекају и нови профити, нова тржишта, јефтина радна снага, нови сировински и енергетски извори, нова пространства за нуклеарни отпад, итд. Обећана земља Истока је последњи Вавилон.

* * *

У последње време, и књижевници су постали окупирани економијом. И они су почели да се баве њеним појмом, смислом и сврхом. Тако, на пример, књижевник Светислав Басара каже: „Може ми се приговорити да о песништву говорим језиком економије, али ваља се присетити да реч економија, пре него што је на Западу постала еуфемизам за грабеж, а на Истоку ‘господ бог’, значи нешто сасвим друго: домострој, умно располагање земним добрима и силама (нарочито силама) на путу успења у Богочовештво“.¹ Ако језик књижевника преведемо на језик економије, домострој значи умно искоришћавање природних ресурса у циљу добробити човечанства, а не због стицања профита или бирократских привилегија, бескорисног искоришћавања природе, свеопште грабежи и освајања власти.

Џоана Робинсон, познати и угледни економист, није сасвим сигурна да ли је економија уопште од неке користи. Она тако мисли вероватно и због тога што „двадесет милиона љу-

1 Светислав Басара, *Сатори у Костојевућима*, Дели, 1987, стр. 58.

ди који утољују жеђ из Рајне, срчу јутарњу кафу већ убеђени да је у њој - отров. Моћни хемијски концерни не престају да сипају отрове у ову велику и тужну реку и да згрђу фантастичне профите.² Или, можда стога што „готово непримећено више од 14 милиона деце умире сваке године. Она умиру од дехидрације. Више деце је умрло у Индији и Пакистану него у 46 земаља Африке заједно, упркос изразитих стопа привредног раста забележених у ове две земље током прошле декаде.“³ Можда је Џоана Робинсон изразила сумњу у корист економије као науке, на крају своје плодне каријере економског теоретичара и зато што су „гумори, леукемије, мртворођенчад, као и ‘полудела природа’ - последица незгода у раду нуклеарке на Острву Три миље“.⁴

Због вајкадашње хуманистичке моде, економска мисао ће јавно и декларативно осудити постојање отровне воде у Рајни, али, будући да хуманизам не може, као каква парадигма, да стане у неки економски модел развоја привреде, а повећање профита може, оставиће да се отровном водом у Рајни бави неко други. Економска мисао ће наставити да води свет у „рајско насеље“ с економским моделима који, како једном приликом рече Галбрајт, служе да се пажња скрене с горућих друштвених проблема. Економски модели су обичне празне кутије, које се попут пинг-понг лоптице одбијају од зидина стварности.⁵ Приликом тог одбијања једино се чује немоћни и злокобни звук празнине, који упозорава на могућу

2 Мирослав Стојановић, „Живот као ризик“, *Политика*, 7. XII 1986.

3 „Сваке године још умире 14 милиона деце“, чланак који је *Политика*. од 14.1.1987.г., преузела из *The New York Times*.

4 „Острво смрти“, *Политика*, 20. I 1987.

5 Роберт Катнер, „О стању у области економије“, *Преглед*, бр. 236, 1986/87, „Америчка амбасада у Југославији“, стр. 66 и 67. „Када се стандардни модел прикаже у учионици, увек се нађе неки дрски бруцош који се буни тврдећи да тај модел није реалан. Професор је такве оптужбе већ раније чуо. Он одговара студенту да морамо ходати пре но што научимо да трчимо, да морамо ствари сасвим да упростимо ради аналитичке јасноће и да ће се, пошто студент боље овлада аналитичком техником, прећи на финесе да би се модел подесио према нијансама економске стварности. Модел одиста постаје сложенији, али основне претпоставке остају. Студент ће тада одлучити да је цела вежба бескорисна и прећи на студије историје или социологије, или ће успети да савлада тешке математичке доказе и стекне извесну склоност ка дедуктивној логици као и професионалну лојалност према тој дисциплини.“

катастрофу света сутрашњице. Шта економска теорија може да уради када се сусретне с великом незапосленошћу, исцепканим тржиштем, олигополистичким корпорацијама, и уопште са светом који је веома далеко од слике савремене конкуренције из уџбеника? Економисти имају само два избора. Могу да пишу памфлете и убеђују државнике и политичаре како би свет боље изгледао када би личио на моделе из уџбеника, или могу да одбаце формализам, изађу из кабинета и проучавају профани свет стварних институција. Савремена економска мисао још увек је у кабинетима.

Економетричар у кабинету, анализирајући неку економску појаву, прикупља податке за дужи временски период, прави табеле, утврђује корелације и методом екстраполације трендова настоји да утврди будући међусобни однос променљивих величина. Међутим, ни један модел не може да укључи све променљиве величине, и прошлост не даје увек правце будућности. „Ако се пође од тога да занимање, образовање, коефицијент интелигенције, пол и раса утичу на плату, економетријски метод би могао да одреди у којој је мери сваки чинилац везан за варијације у плати; истраживач би тада могао да покуша и утврди узрочни однос. Међутим, тај начин економетријског испитивања носи собом и многоструке проблеме. У економском животу узрок и последица се не одигравају у истом трену; често прође извесно време пре но што се осете утицаји. Последње уточниште неког економског варалице је заостајање у времену.“⁶

Човек је одвајкада, у сусрету с непознатим, с Космосом, са својом коначношћу, тежио духовном и физичком јединству, савршенству и благостању. Хришћанско учење човека спасава овоземаљских мука, јер му налаже да су све невоље и исповедани греси за живота предуслов за спасење и пут у „рајско насеље“ после живота. Стога све муке и недаће човек доживљавао као Божју вољу и нужност. На тај начин, превладана је вечита дихотомија душе и тела, апсурдност постојања и постигнуто духовно и физичко јединство и савршенство.

Нововековна наука и њена метода настала је као резултат борбе против средњовековног начина мишљења. Тада је

6 Исто, стр. 68.

почео да расте друштвени углед оних који знају да читају и пишу. Галилео Галилеј, који је изгубио битку, а добио рат,⁷ сматра да је незнање мајка злобе, зависти, срџбе и свих других порока, ужасних и огавних грехова. Основно оруђе науке постају инструменти за посматрање, мерење и експериментисање. Теорија није више само контемплација, него, пре свега, математичко конструисање и математички говор, који редовно мора да има своју експерименталну интерпретацију и своје егзактно, чулно - посматрачко оправдање.

Нововековна научна мисао започела је свој тријумфални поход против метафизичког начина мишљења борбом за нову методу. Декарт, оснивач славног картезијанског рационализма, сматра да стари образац знања не одговара захтевима времена. Он је, једноставном формулом „мислим, дакле постојим“, филозофску спекулацију коначно ослободио средњовековне заокупљености доказом реалности објективног света. С друге стране, британски филозофи су се опирали овом картезијанском субјективизму, сматрајући да примат у спознаји света има чулно искуство и посматрање спољашњег света. По њима, људски ум је не извор, већ ризница знања првобитно стеченог чулним искуством, а затим систематизовано умном способношћу. На тај начин су се у модерној филозофији засновале две велике традиције, познате као рационализам и емпиризам.

По Конту, филозофија треба да постане позитивна наука као што су то све друге посебне науке. Један од основних задатака позитивне филозофије је да проучавање друштва дигне на ниво науке. Конт полази од претпоставке да су друштвене појаве, као и природне, регулисане непроменљивим законима. Интелектуална анархија изазива стање нереда, тешких потреса и одсуство друштвене кохезије. Она може да се превазиђе новим друштвеним поретком који је утемељен на научном основу. Наука је у том поретку основа регулисања друштвених односа. Конт настоји да пронађе нов друштвени поредак у којем ће појединац бити потпуно потчињен колективу, поредак у којем ће наука да постане моћно оруђе контроле понашања појединца.

7 Хома Катоуџан, „Еволуција економског метода: од политичке економије до позитивне економије“, *Гледишта*, бр. 5-6 за 1985, стр. 27.

* * *

У нововековној интелектуалној атмосфери тежи се физичком и духовном јединству, савршенству и благостању за време живота, а не у „рајском насељу“. Напуштањем средњовековног начина мишљења дошло се до спознаје да нема „рајског насеља“. Преовладало је становиште да за живота треба приграбити што више материјалних добара. Сусрет с непознатим, болешћу и смрћу покушава да се реши са науком, која открива разне природне и друге законе. И економија као наука придружује се тим општим тенденцијама. Међутим, уместо да буде умно располагање земним добрима и силама, она постаје еуфемизам за грабеж. Тако „неокласична економска анализа израста из менталитета епохе просвећености који метафизички поредак замењује научним природним поретком. Невидљива рука која је лични егоизам уклопила у општу хармонију измирила је склоност епохе просвећености ка личној слободи и природним законима. Схватање Адама Смита о равнотежи у тржишној привреди такође је једна од варијанти Њутнове механике из XVII века. Од тада је физика почела да служи као модел коме економисти треба да теже. Тешкоћа је у томе што економске појаве нису ни тако универзалне ни тако предвидљиве као што је случај са физичким појавама“.⁸

На тај начин, економска теорија је у дубини духовне историје направила „првобитни“ грех, определила се за Јудин табор и кренула у свет јаве, свет појавности, мимо света стварности.

Због тога савремена економска мисао, између наде и стрепње савременог света и најновијег „новог светског поретка“, није оно што јесте, она је оно што није, она је узалудна страст. Економија Вавилона је оно што јесте, она је свет стварности, она је *орвеловска визија економије Вавилона*.

8 Роберт Катнер, *op. cit.*

II Економија Вавилона

„Економска теорија на Западу је у веома лошем стању. Она је крајње конфузна, и основне идеје су подељене на различите сегменте, који не могу опстати заједно.

Производна функција је била ефикасно средство заглупљивања. Студенту политичке економије се излаже формула $Y = f(c, k/a)$, а затим се прелази на следеће питање у нади да ће овај заборавити да пита у којим јединицама се мери ‘к’. Но, пре но што студент постави то питање, он ће и сам постати професор; навике лењости духа се тако преносе с једне генерације на другу“.

... нисам сасвим сигуран да ли је економија од неке користи“

(проф. др Џоан Робинсон)

„Наћи ћете Ме
кад Ме потражите
свим
срцем
својим.“
(Књига пророка Јеремije, 29:13)

Стварање економије

За шест дана створи Бог небо, Земљу, светлост, таму, дан, ноћ, вече, јутро, траву, биље, родно дрвеће, птице, китове, рибе, стоку, ситне животиње, земаљске звери и Човека, мушко и женско. „Тада погледа Бог све што је створио, и гле, добро бјеше, веома. И би вече и би јутро, дан шести“⁹

Мушкарац се зваше Адам, а жена Ева. Постави их Бог да живе у Еденском врту где „учини Господ Бог, те никоше из земље свакојака дрвета лијепа за гледање и добра за јело, и дрво од живота у сред врта и дрво од знања добра и зла“¹⁰. Дозволи Свевишњи Човеку да са сваког дрвета у врту слободно једе, изузев с „дрвета од знања добра и зла“ и рече му: „... с

9 Библија, Стари завет, превод Ђуре Даничића, Београд, 1984, стр. 2.

10 Исто.

њега не једи, јер у који дан окусиш с њега, умријећеш“.¹¹ Међутим, лукава змија рече Еви да неће умрети ако поједе плод с дрвета живота. По наговору змије, поједе Ева плод, „па даде мужу својему те и он окуси“.¹² Тада Бог упути проклетство змији и жени, „па онда рече Адаму: што си послушао жену и окусио с дрвета с којег сам ти забранио рекавши да не једеш с њега, земља да је проклета с тебе; с муком ћеш се од ње хранити до својега вијека. Трње и коров ће ти рађати, а ти ћеш јести зеље пољско. Са знојем лица својега јешћеш хљеб, докле се не вратиш у земљу од које си узет; јер си прах, и у прах ћеш се вратити. И Господ Бог изагна га из врта Еденскога да ради земљу, од које би узет“.¹³

Кад се нађе ван врта Еденскога, где плодови за јело сами ницаху, уплаши се Адам и збуну, виде да мора с муком обрађивати земљу у зноју лица свога, да би он и Ева јели хлеб и преживели. Реши Адам да обрађује земљу, али не знађаше како. Обрати се Богу, покаја се за учињени грех, замоли за опроштај и упита како се земља обрађује. Свемогући опрашта грешницима кад се покају и моле, па опрости и Адаму као првом грешнику. И тако, на радост општу и блаженство, створи Онај који све зна, све види и све може прву алатку и упути Адама да њоме рукује.

Једнога дана, док Адам обрађиваше земљу, диже се страшна олуја. Склонивши се под неко дрво, он и Ева одлучише да направе кућу. Али не знађаху како да управљају њоме. Обрати се Адам опет Богу. Реши Бог да му и овог пута помогне, и створи законе помоћу којих се управља кућом. Те законе Створитељ назва *економија*,¹⁴ и позва Човека, упознаде га с њом и рече му: „Колико можеш, онолико и ради; не питам те колико си урадио, него јеси ли радио; што можеш данас урадити, не остављај за сутра; ко ради тај има, а ко не ради нека и не једе; немарна рука осиромашава, а вредна обогаћава.“

11 Исто.

12 Исто, стр. 3.

13 Исто.

14 Реч „економија“ потиче од грчке речи *oikos*, што значи кућа, и *nomos*, што значи закон. Дакле, појам „економија“ означава законе управљања кућом. Тражња, понуда, новац, цене и инфлација не представљају све елементе економије. Они су неизоставни елементи тзв. робне привреде.

„Иза тога Адам позва Јеву, жену своју, а она затрудње и роди Кајина“.¹⁵ Људи се размножавају. И створи Бог тражњу. На обрађеној земљи Адаму рађаху разни плодови. Створи Бог и понуду. Пошто већ бејаше обиље плодова и производа, људи почеше да их међусобно размењују тада Бог створи новац и цене. Када људи имађаху више новца, тражња постаје већа од понуде, и цене рашћаху. Замисли се Створитељ и одлучи да створи инфлацију.¹⁶

Тражњи, понуди, новцу, ценама и инфлацији Бог дуну у нос дах животни, и рече им: Препуштам вас царству земалском и вољи људској. Уживајте у економским теоријама и у државним економским политикама, које ће људи (економисти и политичари) стварати и у њима вас мазити, а за узврат људима чините добро и не кајте се, чините зло и надајте се. Чините добро и онима који вас мрзе. Добра су дела највеће богаство. Међутим, запрети им Свемогући, говорећи: „Живите и радите слободно што желите, али *ekonomski rock and roll ne smete da igrate*“.

И рече Бог, и махну руком, и тако би.

Развој економије

Обасјан божанском светлошћу, први се економијом бављаше вавилонски цар Хамурабије (XVIII век п.н.е.). Својим законима штићаше економски интерес државе, робовласника и ситних произвођача. Стари Египат, древно царство (око 3.000 година п.н.е.), вођаше рачуна о економији храмова. У „Архашастри“ (између трећег и четвртог века п.н.е.), стари Индијци разматраху питања прихода и расхода државног буџета. У Старој Кини, економска питања налазе место у учењу познатог кинеског мислиоца Конфучија (531-479. године п.н.е.). Та питања изложи Ме-Ци. Он се заложи за заштиту сељака кад су у питању власништво над земљом и пореска оптерећења. За Стару Грчку (VIII-VI век п.н.е.) могаше се рећи да не поседује готово никакве трагове економске мисли тог времена. Први који послуша Божју вољу и заложи

15 Библија, стр. 3.

16 Инфлација потиче од латинске речи *inflare*, што значи надувати. У финансијама значи пуштати у оптицај веће количине новца него што захтевају економске прилике.

се за *тражњу*, *понуду* и *новац* бејаше Перикле, који владаше античком Грчком (V век п.н.е.). Међутим, пошто победи економски заостала Спарта и распадоше се Атински поморски савез и демократија, умишљу Злобнога и Нечастивога, у кризу упаде античка Грчка и доживје преокрет у својем економском и политичком развоју. Ксенофон, Платон и Аристотел штићаху натуралну, а противљаху се робној привреди. Аристотел се (крајем IV века п.н.е.) показа као највећи мислилац античке Грчке. За разлику од Ксенофона и Платона, он хиташе умерену демократију, а робовласнички систем брањаше готово апологетски. У Политици, за разлику од Платона, штићаше приватну својину; али, пошто та приватна својина у робној привреди рађаше грамзивост, излаз виде у враћању на натуралну привреду. Римљани се много више бављаху правним него економским пословима. Додуше, вођаху рачуна о пољопривреди. Тако Катон, Стари (III-II век п.н.е.) написа дело „О земљорадњи“, и у њему се заложи за производњу за сопствене потребе, а супротстави производњи за тржиште. Мисао економска феудализма настани се у Курану а њен апостол, најпознатији мислилац тога доба (XIV-XV век), Ибн Халдун, говораше о подели, размени, новцу, богатству, порезима и потреби да се они протерају из живота земаљског. Хришћанин Августин (прозван „Блажени“), високо истиче рад, нарочито у пољопривреди, и осуђиваше трговину и зеленаштво који, мишљаше он, нису у складу с хришћанским моралним нормама. Погледе Томе Аквинског (феудална економска мисао XIII века), најзначајнијег мислиоца међу канонистима, као званичну философију прихвати Ватикан. Кононисти и Аквински дођоше до теорије „праведне цене“, која одговараше раду утрошеном у производњи, али и обезбеђиваше продавцу да нормално живи од зараде коју за њу добија.

* * *

Дакле, једни бејаху за, а други против *тражње*, *пону*
де, *новца* и *цена*. Али, Бог наш, предраги и свемогући, си
лом својом и мудрошћу ни из чега створи небо и земљу и све
видљиво и невидљиво. Они који се узохолише и у охолости
својој супротстављаше вољи Божјој и постојању *тражње*,

понуде, новца и цена, доживеше неуспех. Дође капитализам, и с њим робна привреда завлада, без обзира на оне што се за њу залагаху или јој се противљаху. Када већ би тако, повиноваше се сви Божјој вољи, економисти се прихватише пера, а државници, министри финансија и политичари мера економске политике. *тражња, понуда, новац, цене и инфлација* процветаше. Свако с њима играше игру да би се домогао највише добити. Француски економист Жан Батист Сеј утврди правила своје игре законом, како се већ ваљаше, и нарече га: закон тржишта. Суштина тог закона би - када су понуда и тражња једнаки, тада цене не расту и нема инфлације. За сваки случај, евентуални пад или пораст цена објашњаваху се квантитативном теоријом новца. Суштаство те теорије би у томе да су цене управо сразмерне количини новца. Узрок порасту, односно паду, цена налазаше се, дакле, у порасту односно паду количине новца у оптицају. Повећање количине новца довођаше до повећања цена, и супротно. Сејов закон прихватише и традиционални економисти као Рикард, Џон Стјуарт Мил, Рикардов интерпретатор, и чак донекле и Маршал у својим ранијим радовима. Иако доста измењен, Сејов закон тржишта представљаше камен темељац на којем почиваше традиционална економија. *понуда, тражња, цене, новац и инфлација* живљаху у слози, срећни и задовољни што их нико не прогања као пре капитализма, него се сви играју с њима. Као што им рече Бог, људима чињаху добро, а они их мазеше у својим теоријама, пресипајући и досипајући час више новца, мање понуде, више тражње, веће цене итд. - у недоглед. Тада свима бејаше добро. Међутим, у Немачкој лета Господњег 1914, туце јаја куповаху људи за једну марку, 1923, кошташе их 5.000 марака, а новембра 1923. године јаја се уздигоше у небеске висине, те стајаху 80 милијарди марака. Човек наручиваше криглу пива по једној, а наредну по другој цени, промене и забаве ради. Шта то би? Количина новца у оптицају рашћаше, рашћаху тражња, цене и инфлација, а само понуда опадаше.

Виде Бог овај хаос у поретку ствари, и првобитно хтеде да љуто казни *тражњу, понуду, новац и инфлацију*. Но, пошто је добростив, како и доликује лицу његову, ражали се и одлучи да задужи економиста Џона Мајнарда Кејнза да покуша да их помири. Кејнз то и уради, и 1936. године обја-

ви познату му књигу Општа теорија запослености, камате и новца. О Кејнзовој теорији запослености на Конгресу Америчког економског удружења говораху као о „револуцији“ у економском мишљењу, која се могла упоредити само с Дарвиновом или можда Коперниковом револуцијом. Харис тврђаше да је Кејнз „даривао демократском капитализму нови рок живота,¹⁷ јер његова теорија изврши огроман утицај на економску политику капиталистичких држава. Шта је, у ствари „кејнзијанска револуција?“

Кејнз, прво, одбаци Сејов закон тржишта. Домисли се да ће понуду, тражњу, цене, новац и инфлацију измирити и у братској слози оставити ако регулише обим и усмеравање тражње. Због тога реши да уведе кредитно-монетарну и пореску политику (Бог му дао рајско насеље), и политику друштвеног финансирања. Ако би тражња веће од понуде, рашћаху цене и инфлација, смањиваше се кредити и друштвено финансирање и повећаваше порези. На тај начин смањиваше се количина новца у оптицају, смањиваше и тражња која се и приближаваше понуди. Али, са смањењем кредита и друштвеног финансирања - а, богме, и с повећањем пореза - не смеде се претерати, јер се тада због недостатка новца смањиваше и понуде. Тако Кејнз изврши Божји задатак и помири тражњу, понуду, цене, новац и инфлацију.

Метафизика Економског Rock And Roll-А¹⁸

Индивидуални произвођач формираше цену коштања својих производа. То је она цена која му омогућаваше да покрије настале трошкове за дати производ. Та цена могла да буде мања, већа или, пак, једнака тржишној цени, чију величину одређиваху понуда и тражња.

Ако продајна цена бејаше већа од тржишне, и произвођач хоћаше по њој да продаје, постаде неконкурентан и тражња куповаше робу од других произвођача чија продајна цена би једнака или нижа од тржишне цене. Индивидуални

17 S. Haris. Jonh Maynard Keynes - Ekonomist and Policymaker, New York 1955, str. IX-X.

18 Поднаслов овог дела рукописа представља мишљење о кући која се налази ван искуства просторно - временске стварности, зато што се закони по којима се управља том кућом љуљају и ваљају.

произвођач би тада принуђен да своју продајну цену смањи и изједначи с тржишном. Међутим, изгуби део своје зараде, или понекад не успе ни да покрије своју цену коштања.

Када продајна цена бејаше једнака тржишној, произвођач би конкурентан и Богу угодан, те успеваше да прода робу, покрије цену коштања и оствари предвиђену зараду.

Ако му продајна цена бејаше мања од тржишне, дати произвођач с Божјом помоћи би конкурентнији од осталих. Тражња купова више робе од њега зато што је она јевтинија. Он покриваше трошкове цене коштања, оствариваше предвиђену зараду која би највећа, јер продаваше већи број производа од осталих произвођача.

Дакле, с Божјом промишљу, зарада произвођача зависијаше од висине тржишне цене и сопствене цене коштања. Виша тржишна цена а нижа цена коштања, парица већа.

Али, ту се меша Нечастиви, и произвођач никад унапред не знађаше тржишну цену, јер се њена висина стално мењаше, у зависности од непредвидљивог сталног мењања односа понуде и тражње. Повећање тражње изазиваше повећање тржишних цена и супротно. Тржишну цену произвођачи сазнаваху тек када, уз Божји благослов, излажаху на тржиште а на њу могаху да утичу тако што ће је својом мањом или већој понудом мање или више смањивати, али им ни то смањење не бејаше унапред предвидиво, јер истовремено могаху доћи нова тражња, те се тржишна цена опет повећаваше. Зараду произвођач могаху да повећа једино стално повећавајући своју продуктивност, економичност и рентабилност. Продуктивност, економичност и рентабилност се повећавашу новим машинама, а још више ако људски рад замењује рад машина. Тај рад би бржи и јевтинији, и омогућаваше произвођачу да формира нижу цену коштања својих производа. Због тога произвођач би принуђен да део своје зараде стално улаже у нове машине које замењиваху рад Човека. Не уради ли, с Божјом промишљу, то он, уради (опет с Божјом промишљу) његов конкурент, а он ускоро са својом продајном ценом не могаху да покрије ни цену коштања, а камоли да нешто и заради. И све то би на пропаст њега као произвођача. Дакле, Конкуренција, *међусобни односи понуде, тражње и цена* учинише да произвођач буде сигуран за свој опстанак на тржишту и своје преживљавање као Човека, једино тежећи сталној већој заради. Њу, пак, могаху да оствари улажући

већа средства због техничке опремљености своје производње. Тако Свемогући и доброжелатељни, или Нечастиви, или у дослуху, или Нечастиви по вољи Свемогућег, пробудише у Човеку - произвођачу најниже страсти, похлепу, грамзивост, глад за зарадом, богатством и све већом количином новца. Основно морално начело постаде: дозвољене су све радње које доносаху више новца. Важно једино беше да се уложени новац врати увећан. Тако и улагање у нове машине, које замењиваху људски рад - уместо да мученога ослободе греха - умножаваху грех до небеса и увећаваху количину новца и богатства. Тако би створена *технологија*.¹⁹ Дакле, стварајући *технологију*, Човек не хтеде да учини добробит Човечанству, него да за себе више заради. На стварању *технологије* тераху га *силе конкуренције, силе међусобног односа понуде, тражње и цене* и сопствена похлепа за богатством и поседовањем новца и ствари. Те силе и похлепа завладаше Човеком, а да он тога и не беше свестан. *технологија* све више замењиваше Човека у процесу рада, тако да и она поче њиме да влада и управља. На тај начин, *технологија* поче да испољава своје право значење. Омогући да људи једни друге једу, а јести Човека - такво зло и пошаст не бејаху убележни ни у Таблице. Не досети се Творац томе злу, сем ако на то не помишљаше кад рече Не убиј ближњег свoga. Кукаше Човек поједен од човека, а онај Злобни учаше - тај што те поједе и није Човек. А мучени се знојаше - не наводи ли га Злобни во искушенија, или му га посла Свезнајући да га поучи.

„Техне значи уметно, вештачко, док изведеница *techna-sta* дословно значи опсена, превара“.²⁰ Дакле, *технологија* не

19 „Технологија је производња облика: умских облика (логос) мишљења, а техничких облика (*techne*) радом; технологија производи истину и лепоту. Она је начин на који се кретање претвара у облик, што и треба назвати историјом: отварањем мноштва медија за Ленонов пут. Техно + логија је укинута у живом идентитету оствареног логос-а (реч) и остварење технике (тело) - Христ. Потпуно остварење технологије дато је у идентитету ума, историје и рада (Хегел, Маркс): тада се она нужно конкретизује. Њено конкретизовање у предметном свету довршава Западну историју као распадање: удвајање. Удвојени свет бива разбијен када је воља ту. Технологија се делатно остварује као универзалани посредник, анализа личности и живота, сваке чврстине за постојање, као лагано клизање у ништа, као стварање наспремног света, огледала које је исто (истинито), али није живо. Технологија је све оно што није личност“ (Видици, бр. 1/2 за 1981. годину, стр. 24).

20 Светслав Басара, „Дух Вавилона, Дух Израилља“, *Летопис Матице српске*, новембар 1985, стр. 579.

би остварена као тежња за стварањем добробити Човечанству, него као резултат деловања сила отуђених од Човека, а не ни Божјом вољом. „Још у XIV веку Јоханес Ангеликус пише: ‘У последњи дан васкрснуће само оно што је створено од Господа: дакле оно створено божанском љубављу и вољом преобразиће се у Господу. Све што је створено људским разумом и руком прогутаће тама, јер Господ твар преображава у биће, а човек - вођен гордошћу која је пад - твар преображава у ништавило’ (De vera naturae rebus, II 54)“.²¹ Човек, општећи с природом, створи *технологију* која се од њега отуђи и отрже контроли. Сада она стоји између Човека и природе, и он неразумно уништава и природу и себе. *Због тога она представљаше, и представља, опсену и превару. Превари чак и силе међусобног односа понуде, тражње и цена* које је створише.

Израчување висине кредита, друштвеног финансирања, пореза, количине *новца* у оптицају, обима *тражње, понуде, цена* и *инфлације* би препуштено компјутерима. Дуго то компјутери радише успешно. Економисти у њих убациваху кејнзијанске и друге комбинације наведених елемената, и на опште задовољство свих све функционисаше како ваља.

* * *

Једног дана смањеше се кредити и друштвено финансирање, а повећаше порези. То смањи количину новца у оптицају, тражњу и још више понуду, а инфлација, уместо да опада, нагло рашћаше. Никоме не би јасно шта се зби сем, ваљда, Свезнајућем или Нечастивом. Екипе технолога, врхунских економиста и инжењера, данима опседаху компјутере и покушаваху да нађу решење за то. Међутим, инжењери констатоваше да су компјутери апсолутно исправни, а економисти закључише да кејнзијански и остали правци економске мисли то не могу да реше. Настаде хаос. Цене рашћаху, људи гладоваху, јављаху се штрајкови и побуне, владе падаху, земља се нађубри балегом свакојаком и процвета мито, корупција и неморал. Светско тржиште се тотално поремети.

Послаше силе адске, или Божје, не као пре кугу, колеру или губу, него нову економску болест, а савремени врач

21 Исто.

- економисти разних праваца, школа и убеђења прозваше је *стагфлацијом*, и упоредише с раком који завлада а не знађаше се како. У том смислу, и Пол Самјуелсон истиче да економисти крајем 70-их година овог века, за разлику од 60-их, са знатно мање дивљења посматраху своју вештину. Упореди економисте с лекарима: „Лекари чија је стручност високо уважавана када су антибиотици зауставили пнеумонију, могу тешко да опстану када јавност почне да приписује њихове неуспехе, у односу на рак, њиховој недовољној спреми“.²²

Дакле, тешко се могаше рећи да се од Маршала и Кејнза²³ у економској теорији деси нешто ново. Углавном се прерађиваше старо и тапкаше у месту. Стога др Џоана Робинсон с правом утврди да је „економска теорија на Западу у веома лошем стању“ и констатова: „...нисам сасвим сигурна да ли је економија од неке користи („Економска филозофија“).

Неокласична економска доктрина озбиљно се уздрма. Универзитет Харвард донесе одлуку, 1978. лета Господњег, да се више не користи чувени Самјуелсонов уџбеник „Економија“, који се први пут појави 1948. лета од дана када се роди син Господњи, који узалуд би распет да спасе људе од Првог и потом других грехова, Содома и Гомора, лицемера и фарисеја, пилатовског прања руку - само за тај грех Девица би морала да роди још три сина Божја, а после где ће се с толиким синовима, безгрешно зачетим! „Док су професори стално путовали између Вашингтона и својих учионица, трудећи се да своје теорије преточе у праксу у току 60-их година, и уочавајући како се њихова очекивања преокрећу у високу инфлацију и велику незапосленост у току 70-их, њихови студенти економије учили су сасвим другачију лекцију од оне која се налазила у уџбеницима“.²⁴

Видевши шта се на Земљи деси, Бог се узнемири и дефинитивно наљути. Схвати да *технологија* преко компјутера проговори речима Сотоне. И тако *технологија* изврши своју

22 Пол Самјуелеон, „Моћ и немоћ економиста“, *Економска политика*, 14. септембар 1977.

23 Када је, тридесетих година, пронашао рецепте за сузбијање незапослености и кризе, Кејнз је постао „пророк институционализоване вере. Свако је морао веровати да би опстао на сцени... Али,... године вере се приближавају крају. Кејнзова ера је дуго трајала, али не за сва времена“ (J.K. Galbraith: *The Age of Uncertainty*, 1977, стр. 225-226).

24 проф. др Зоран Пјанић, „Нова теоријска економија у Америци“, *Социјализам*, бр. 6, 1981, стр. 966.

историјску превару. Тражња, понуда, цене, новац и инфлација нису болесни од стагфлације, као што мисле економисти, него их технологија наговори да, и поред изречене забране, заиграју *економски rock and roll*. Добише очи, посташе богови, и сада знају шта је добро а шта зло. Више им нико не могаше стати на пут. Беше то незапамћени *економски rock and roll*, који тражња, понуда, новац, цене и инфлација играху у продавницама, становима, предузећима, економским диско-текама свих Универзитета и Влада света, Међународној банци за обнову и развој, Међународном монетарном фонду,²⁵ ОЕЦД-у и осталим државним и међународним економским и финансијским институцијама. Играше се *економски rock and roll* и испијаху жестока пића. Свет постаде пијан. Све се љуљало и ваљало. „И Господ видећи да је неваљалство људско велико на земљи, и да су све мисли срца њиховога свагда само зле; покаја се Господ што је створио човјека на земљи и би му жао у срцу. И рече Господ: хоћу да истријебим са земље људе, које сам створио, од човјека до стоке и ситне животиње и до птица небеских; јер се кајем што сам их створио“.²⁶ „... развалише се сви извори великог бездана, и отворише се уставе небеске. И удари дажд на земљу за четрдесет дана и четрдесет ноћи“.²⁷

И Бог рече:

- а) „тражња, понуда, цене, новац и инфлација нека добију вредност од минус бесконачно.“

Тако и би. Тражња опадаше. Блистави сјај и богаство потамнеше. Када тражња сиђе на „0“, ни једне новчанице на земаљској кугли више не беше. Врата пургаторијума се отворише и тражња крену на свој начин починак - минус бесконачно. За њом отидоше понуда, цене и инфлација.

- б) „технологију нека прогута тама и нека се распадне сви нуклеарни реактори, чернобилски и остали, нуклеарне подморнице, летилице ‘шатл’ и све остало што је створено људским разумом и рукама.“

25 „Весели се пресевети ММФ
у теби леже договори пречасни
свих сабора и зној инокки“

(Слободан Стојадиновић, збирка песама *Понорник*, песма „Служба светим таблицама множења“, Нова књига, Београд, 1985, стр. 47.)

26 Библија, стр. 5.

27 Исто, стр. 6.

„... и први анђеологласи сирену за узбуну
 и као киша падаху с неба
 Стронцијум 90
 Цезијум 137
 Угљеник 14
 и тада други анђеологласи сирену
 и у кругу од 300 миља попрскаше све бубне опне
 од звука експлозије
 и изгореше све зенице које видеше светлост праска
 у кругу од 300 миља
 и врелина средишта беше као врелина сунца
 испарише челик гвожђе стакло бетон
 и срушише се претворени у радиоактивну кишу
 и разви се урагански вихор јачине урагана флоре
 3 милиона аутомобила и камиона пролетеше небом
 и удараше у зграде прскајући
 као коктели Молотов
 А тада трећи анђеологласи сирену за узбуну
 и над Њујорком видех печурку
 и другу печурку над Москвом
 и трећу над Лондоном
 и четврту над Пекингом
 (сви су завидели судбини Хирошимае)
 Све продавнице сви музеји и библиотеке
 и све лепоте на земљи
 испарише
 и несташе у облику радиоактивних честица“.

Апокалипса²⁸

На небу се појавише речи:
 Вавилон је пао,
 велики Вавилон је пао

28 Ернесто Карденал, збирка песама *Псалми*, ДОБ, Београд, 1983, стр. 69 и 70.

ЛИТЕРАТУРА:

- Pol Samjuelson, *Моћ и немоћ економиста*, “Економска политика”, 14. септембар 1977. године.
- Проф. др Зоран Пјанић, *Нова теоријска економија у Америци*, „Социјализам“ бр. 6, 1881,
- S. Haris. *Jonh Maynard Keynes - Economist and Policymaker*, New York 1955,
- Нома Катouzјан, *Еволуција економског метода: од политичке економије до позитивне економике*, „Gledišta“, бр. 5-6 за 1985, стр. 27.
- Библија, *Стари завјет*, превод Ђуре Даничића, Београд, 1984,
- Robert Katner, *О стању у области економије*, “Pregled”, бр. 236, 1986/87, Америчка амбасада у Југославији,
- Сваке године умире 14 милиона деце*, чланак који је “Политика” од 14.1.1987.г., преузела из “The New York Times”.

Ivica Stojanovic

*GLOBALISATION – THE ORWELLIAN VISION
OF THE BABYLON ECONOMY*

Resume

Economics as a science goes to one direction, and economic reality to the other. There are two billion hungry people on earth. Every fourth inhabitant lives on a dollar a day, and 100 000 people die of hunger every day. The science of economics is constantly looking for a solution in formulae and mathematical statistical models, while economics of reality has a number of demographic and social problems that keep increasing. The condition of natural resources, of water, oxygen, polluters etc. move towards the risk of destruction of humankind and the planet.

National, religious, cultural and political conflicts and wars that have escalated are mostly of the local character and limited intensity. The expectations that the end of ‘the cold war’ would

bring the turnover towards peace, disarmament and democratic integration did not prove to be the truth. On the contrary, we are witnessing the process of strengthening the tendencies towards the authoritarian 'Orwellian' world state.

The modernity revolution, i.e. the capital revolution with its world (capitalist) system presupposed the biggest acceleration of the pace in history in the previous human experience. That pace acceleration in conditions of the world (capitalist) system has been present for 500 years, and it has reached the point of globalization. Is that the end, the last cycle of the last crisis?

Key words: globalization, technological totalitarianism, transition, capital